

Recuperació del jove Sagarra

XAVIER GÓMEZ

L'alumne dels jesuïtes Josep Maria de Sagarra va escriure als setze anys un llibre de versos que mai no va sortir a la llum. Es titula 'De l'hort de Mnemosyne' i és un recull de sonets datat l'any 1910. Havia quedat desat fins ara. L'ha descobert EL TEMPS.

Sagarra va escriure el recull de sonets 'De l'hort de Mnemosyne' en una llibreta encolada de tapes dures. El quadern manuscrit conté 106 sonets, més alguns esbossos d'uns altres poemes.

Ha estat un dels secrets sagarrians més ben guardats. El jove Josep M. de Sagarra va escriure un llibre de sonets del qual ningú, ni ell mateix, no havia parlat mai. Unes poques persones en coneixien la hipotètica existència a través d'unes fotocòpies que n'havia fet el llibreter de vell, ja desaparegut, Joan Marca, fa més de quinze anys. El col·leccionista sagarrià Enric Manosas disposava d'un altre joc de fotocòpies que li havia facilitat el llibreter, mort l'any 1981. Més de quinze anys després d'aquest contacte entre els antics dipositaris del llibre manuscrit, els quals volen conservar l'anonimat, i el llibreter de la plaça de Sant Just de Barcelona, la relació s'ha restablert a través de la segona generació de la llibreria Marca, el fill Josep M. Però aquesta vegada per divulgar l'existència del manuscrit als quatre vents.

És un quadern, una llibreta encolada de tapes dures i fulls de quartilla pautaats. L'etiqueta de la coberta, de la casa Hijos de Francisco Sabater de Barcelona, deixa un espai en blanc on apareix el títol del llibre, *De l'hort de Mnemosyne*, i la seva característica, "Recull de sonets". El quadern s'obre amb una "Ave Maria Puríssima" i un sonet introductor amb l'adreça "A la vida". Al peu d'aquest primer full escrit apareix la signatura de l'autor i una data, la del 1910. Seixanta fulls després, l'autor dóna per finalitzat el recull amb un darrer sonet, fora de numeració, titulat "Pregaria" i, al full posterior, hi col·loca el colofó: "Aquí finí son llibre de sonets micer Josepho M. Sagarra i De Castellarnau. A IV dels idus del mes de setembre del any del senyor MCMX. Deu donga llarga vida al bondadós lector qui ha tingut la paciència de llegirlo".

El quadern no s'acaba aquí. Hi ha uns pocs fulls més que van ser aprofitats per Sagarra per fer-hi esborralls, còpies, i primeres versions d'uns altres poemes, sembla que, finalment, rebutjats.

Els sonets numerats arriben al número 107, però Sagarra, que els numerava amb xifres romanes, va saltar, per error, del 17 al 19. A més, n'hi ha dos que han desaparegut, els números 90 i 91: el full corresponent és arrencat. És l'únic desperfecte important del quadern. Restant-ne els que falten i afegint-hi els que obren i tanquen el llibre, en total són 106 sonets.

Una sorpresa total. "Ha estat una sorpresa total; no n'havia sentit parlar mai", ens diu Lluís Permanyer, biògraf i amic personal de Josep M. de Sagarra. Pel fill de l'escriptor, també. "Fa poc —ens diu Joan de Sagarra— el professor Narcís Garolera, responsable filològic de l'edició de l'Obra Completa del

Josep M. de Sagarra no va voler aprofitar els sonets juvenils, ara descoberts. "No sé per quina mena d'exigència amb mi mateix, fou tot sacrificat", va dir sobre la seva producció juvenil.

meu pare que publica 3 i 4, em va posar en contacte amb el col·leccionista Enric Manosas, el qual em va ensenyar un joc de fotocòpies del quadern. No sabia si aquest quadern es conservava. Celebro que els dipositaris del manuscrit l'hagin tret a la llum pública".

Josep M. Espinàs, autor d'una biografia de Sagarra publicada l'any 1962 ("Biografies populars", núm. 1. Editorial Alcides), va parlar amb l'escriptor poc abans de morir sobre alguns aspectes de la seva vida que no havien quedat recollits a les *Memòries*. "D'aquesta etapa juvenil, no me'n va parlar. Va considerar que ja ho havia dit tot a les *Memòries*", diu Espinàs.

I el que l'escriptor explica amb detall a les *Memòries*, i també recorda al pròleg que va fer l'any 1947 per al volum que aplegava els seus treballs poètics escrits des de l'any 1912 al 1937, és que de ben petit, als vuit anys, diu, va començar a viure la poesia amb inten-

El llibreter de la plaça de Sant Just de Barcelona, Josep M. Marca, amb el llibre juvenil de Sagarra. El seu pare havia fet un primer contacte amb els dipositaris del quadern fa més de quinze anys i en tenia unes fotocòpies, però no en va poder fer pública l'existència.

Una Obra Completa ambiciosa

El pròxim dia 10 d'abril, 3 i 4 presentarà la publicació del volum 1 de l'Obra Completa de Josep M. de Sagarra, *Poesia 1*, edició iniciada fa dos anys amb el número 2, *El Comte Arnau*. *Poesia 1* aplegarà els sis primers poemaris publicats per l'autor, *Primer llibre de poemes* (1914); *El Mal Caçador* (1916); *Cançons d'abril i de novembre* (1918); *Cançons de taverna i d'oblit* (1921), *Cançons de rem i de vela* (1923) i *Cançons de totes les hores* (1925).

Els quatre primers volums de l'Obra Completa aplegaran la totalitat dels títols poètics apareguts en vida de Sagarra –del *Primer llibre de poemes* a l'extens *Poema de Montserrat*–, amb inclusió dels poemes satírics publicats recentment i les composicions esparses, conegudes o inèdites, que mereixin de ser recollides. Els sis volums següents comprendran tots els escrits en prosa, a més dels articles periodístics de crítica teatral i escrits ocasionals, publicats o inèdits, que no han estat mai recollits en llibre. Els deu volums restants inclouran la producció dramàtica de Sagarra en vers i en prosa. Un darrer volum, complementari, podria incloure escrits inèdits de joventut, com el que s'acaba de descobrir, i una mostra del ric epistolari de l'autor que ampliaria el publicat com a apèndix a la segona edició de les *Memòries*. Cadascuna de les seccions que apleguen la producció sagarriana en un gènere o registre literari –poesia, prosa, teatre– anirà precedida d'una introducció a càrrec de l'especialista que col·labora en l'edició dels títols respectius. La previsió és de publicar uns dos volums anuals, atesa la complexitat filològica de l'edició. L'edició que 3 i 4 presenta és crítica i pretén reflectir, fins on sigui possible, tant els canvis introduïts per l'autor en les successives revisions de les seves obres, com les modificacions de caire normatiu practicades en edicions autoritzades, però no revisades, per l'escriptor. El text s'estableix, doncs, prenent per base les darreres edicions revisades per Sagarra. De les obres publicades després de la mort de l'autor, se'n farà la transcripció fidel del manuscrit o mecanoscrit original, quan es conservi. **Ll. B.**

sitat, de forma que quan va entrar al col·legi dels jesuïtes de Casp a fer-hi el tercer curs de batxillerat va poder fer conèixer una obra extensa als companys i als professors. Al company Lluís Valeri li va dir que ja havia escrit "algun miler" de versos. A partir del curs següent, gràcies, principalment, al pare Esteve Moreu i Lacruz, mestre d'història i de retòrica, i del company Josep Barbey, va avançar notablement en la feina de versificació i en el coneixement de nous poetes. En arribar al cinquè curs, els seus quinze anys "produïren copiosos volums de poesia de tota mena i de totes les influències", diu en el pròleg esmentat. En paraules del biògraf Espinàs, "començà a copiar llibres de versos i a traduir i imitar poetes estrangers".

Quadern d'aprenentatge. El llibre ara descobert seria, si no n'apareix cap més que ho desmenteixi, el quadern dedicat a destacar els exercicis poètics més reeixits fets durant els darrers cursos de batxillerat, exercicis que revelen, sovint amb esments explícits, el mestratge d'un gran nombre de poetes catalans, castellans, francesos i italians, contemporanis i clàssics, autors que recordava en part a les *Memòries*, com és el cas d'André Chénier, el qual protagonitza el darrer sonet. "Els dos descobriments per a mi importants d'aquells dies –diu sobre aquell cinquè curs de batxillerat– foren Ronsard i André Chénier. De Ronsard vaig intentar traduir alguns so-

nets, i Chénier, el vaig imitar amb tota la fúria”.

Un dels poemes del quadern és esmentat a les *Memòries*, un sonet a Ofèlia que va dedicar a l'actriu Cristina Bagni, esposa de Ermete Zacconni, i que va escriure “enfebrat” per les interpretacions que “l'actoràs” va fer de Shakespeare al teatre Eldorado. Hi recorda l'hendecasil·lab inicial i hi veu, anys després, una influència victorhuguesa. “Els que segueixen després –comenta– ja no sé com pinten ni m'he preocupat mai més de saber-ho”. I el recorda perquè als quinze anys el considerava la peça més digna que havia fet. El va ensenyar a Carner i Carner el va fer publicar a la *Il·lustració Catalana*: En efecte, el sonet, ho hem comprovat, es publica al número corresponent a la tercera setmana de març del 1911 i la versió impresa és la mateixa que la del quadern, amb tan sols tres petites variants.

De l'hort de Mnemosyne consta d'unes “Visions” i unes “Rimes d'Amor”. Deu anys abans, Joan Maragall havia publicat el llibre *Visions & Cants*. “La primera influència que cal destacar –ens diu Narcís Garolera, després d'una primera lectura del quadern– és la de Maragall”. El quadern, doncs, referma els records de Sagarra: “Joan Maragall –diu en el pròleg esmentat– produí un efecte contundent damunt dels meus setze i disset anys. Jo em sabia els seus versos de memòria, i el to directe, sensual i popular en el millor sentit de la paraula, dels seus poemes, crec que influí poderosament sobre les meves produccions juvenils”.

“El jove Sagarra –ens diu Garolera– acumula tradicions literàries diverses, com el neoclassicisme, el simbolisme, el romanticisme i el parnassianisme, tant pel que fa a la temàtica com als recursos formals, i també segueix models contemporanis. I és digne de destacar que utilitza tan sols el sonet, si bé de mètriques diverses, com curiosament fan també Zanné i Carner uns anys abans, forma que

ARXIU

AQUÍ FINI
SON LLIBRE DE SONETS.
MICER JOSEPHO M. DE SAGARRA
Y D CASTELLARNAU, A IV DELS
IDUS DEL MES D. SETEMBRE,
DEL ANY DEL SENYOR MCMX.
DEU DOGA LIARGAVIDA. AL
BONDADÓS LECTOR QUI
HATINGUT LA PACIENCIA
DE LLEGIRLO.

El jove Sagarra va donar caràcter de llibre al recull amb aquest colofó. El setembre del 1910 tenia setze anys i feia el darrer curs de batxillerat als jesuïtes del carrer de Casp de Barcelona.

Rostand, i va llegir l'obra voluptuosament. Va escriure tres sonets en elogi de l'obra i els va enviar a nom de l'autor al teatre de París on es representava. Rostand li va agrair per carta “els meus tres pobres sonets”.

La influència religiosa, que era la de l'ambient del col·legi, és present en una part notable del llibre. Els animals protagonitzen molts poemes des del títol: “El gall”, “D'un boch”, “D'un gos”, “La gavina”, “Les aurenets”, “La cigala” o “El peix vermell”, per exemple. I també la naturalesa, com “La Montanya”, dedicat al Montseny, o bé “La olivera”, “Un pi”, “Una vinya”, “Les cascates” i “Els estanys blaus”. La poesia de referents cultes hi és representada per poemes dedicats a la Venus de Milo, Cèsar, Le Roi Soleil, Miquel Àngel, D. Quijote o la Mona Lisa. I també hi ha una petit racó per a l'amor i el desamor.

pràcticament no farà servir mai més”. Per al jove Sagarra, Carner era el jove més capità d'un moviment “que nosaltres pressentíem que també seria el nostre”.

Poemes molt variats. A més del poema dedicat a Chénier, n'hi ha sobre Petrarca, José M. de Heredia i Luis de Góngora. Diferents citacions d'Edmond Rostand obren dos dels sonets. A començament de l'any que va escriure el quadern, Sagarra va emmalaltir i durant la convalescència va seguir per la premsa l'estrena de *Chantecler*, d'Edmond

 Generalitat de Catalunya
Departament de Treball

(L'entendem i
l'atenem)

FONS
SOCIAL
EUROPEU

Servei Català de Col·locació

Si necessita cobrir un lloc de treball a la seva empresa
té a la seva disposició els telèfons 902 22 11 11 i 902 22 10 44 (*)

(*) L'àmbit d'actuació del SCC legalment es cénnya a Catalunya

Dos sonets de mostra

"Ofelia: L'or dels blats adormits pàl·lidament lluia,/ les roses d'un roser ab quietud s'esfullaven,/ y els ratxs de l'alba lluna trista blancor ploraven/ el blat era un somriç enmitg d'una elegia./ El geni de Britania ho vey a en son pit,/ froment, roses, plorar, de la lluna serena,/ fortament palpità, era la santa ofrena/ de la sanch de son còs, del torment del esprit./ Els segles han passat, y aquella blanca rosa /en vostra faç he vist, y en la tre-na olorosa/ que os devalla p'el pit el froment ufanós:/ No m'heu semblat pas dóna car ereu la Tristeses/ y vostres ulls de boja havien tal bellesa /que l'ànima de Shakespeare ha palpitat en vos."

LXVI.
Ofelia.
a Cristina Sagari.

L'ordel blats adormits pàl·lidament lluia,
les roses d'un roser ab quietud s'esfullaven,
y els ratxs de l'alba lluna trista blancor ploraven.
El blat era un somriç enmitg d'una elegia.

El geni de Britania ho vey a en son pit,
El froment, roses, plorar, de la lluna serena,
fortament palpità, era la santa ofrena
de la sanch de son còs, del torment del esprit.

Els segles han passat, y aquella blanca rosa
en vostra faç he vist, y en la tre-na olorosa
que os devalla p'el pit el froment ufanós:

No m'heu semblat pas dóna car ereu la Tristeses
y vostres ulls de boja havien tal bellesa
que l'ànima de Shakespeare ha palpitat en vos.

"Desconçol: ¿Ets marbre, ets carn nevada, tan sols ets una idea? -No ho sé que laç me quedo retut per ta tristó,/ y fito aquestos membres ab santa devoció/ car son membres vivents d'una ignorada dea;/ y dins mon cor me semblen com llàgrimes glassades,/ d'un esperit que cerca perfum de etermitat,/ ¡Oh dona que no ets dona! Ets llum en fosquetat,/ ets tot el gran poema de les tristors plorades;/ Jo t'aymo, si ab un bes de foch y encisament, pogués fondrer el gel del tràgic sentiment,/ y veuret somrisenta rublerta d'alegria!/ Mes no, car si ovirés aquest rostre amagat,/ mon esser p'el misteri del dol fora apagat,/ y'l bes com una sombra del llavi em fugiria."

LXII.
Desconçol.
estava en març de J. Lluís.

¿Ets marbre, ets carn nevada. Tan sols ets una idea?
-No ho sé que laç me quedo retut per ta tristó,
y fito aquestos membres ab santa devoció
car son membres vivents d'una ignorada dea;

y dins mon cor me semblen com llàgrimes glassades,
d'un esperit que cerca perfum de etermitat,
¡Oh dona que no ets dona! Ets llum en fosquetat,
ets tot el gran poema de les tristors plorades;

Jo t'aymo, si ab un bes de foch y encisament,
pogués fondrer el gel del tràgic sentiment,
y veuret somrisenta rublerta d'alegria!

Mes no, car si ovirés aquest rostre amagat,
mon esser p'el misteri del dol fora apagat,
y'l bes com una sombra del llavi em fugiria.

Un any després d'omplir el quadern, Sagarra, amb disset anys, entra a l'Ateneu Barcelonès i a la Universitat. López Picó, "i més d'una persona", li aconsella que publiqui una selecció de sonets. "Vaig resistir-me", diu a les *Memòries*. "Aquesta producció es ressentia bon tros del pes de la retòrica", va dir al biògraf Melcior Font. "Encara que semblava estrany, perquè la meua inconsciència era fabulosa, jo vaig ser dels qui saben esperar, i abans d'engagar el meu primer llibre m'hi vaig mirar molt".

Tan sols va haver d'esperar dos anys més. Entre el novembre i el Nadal del 1912 escriu *Joan de l'Os*, amb el qual obtindrà l'Englantina d'Or als Jocs Florals de la primavera següent, i que, juntament amb poemes dels anys 13 i 14, conformen el *Primer llibre de poemes* (1914).

El poeta havia de comentar que *Joan de l'Os* fugia completament de tot el que havia fet fins aleshores. El quadern ho confirma. Si als setze anys les influències amaguen la veu personal del poeta, tan sols dos anys després les influències "hi són foses, dins una expressió personal meua", i "vaig començar a trobar-me a mi mateix", després "de moltes provatures". Per tant, "no sé per quina mena d'exigència amb mi mateix", de la producció anterior a *Joan de l'Os* "fou tot sacrificat".

Un document capital. Però el sacrifici no va ser material, tan sols literari. L'existència, la supervivència, del quadern ho prova. "El quadern ens recordarà —diu Garolera— que per arribar al grau de maduresa que demostra amb el seu primer llibre calia passar abans per un llarg i apassionat aprenentatge. El quadern és el resultat d'aquesta passió per la poesia i pels poetes i serà una eina única per a estudiar la formació i la poètica de Sagarra, per veure quines són les influències i els mestratges que fondrà. Un document capital per a la història de la literatura catalana".

"Em sembla una descoberta molt interessant —diu Lluís Permanyer— perquè mostra l'apassionament juvenil de Sagarra per la poesia, això per una banda, i perquè demostra que era un escriptor aplicat, que seguia un mètode, que volia aprendre l'ofici seguint l'exemple de grans mestres".

Maurici Serrahima, en la seva aproximació al mestre Sagarra ja va comentar: "Que Josep Maria de Sagarra sabia l'ofici i les regles del joc és un fet evident". El quadern reforça aquesta evidència. Sense un ofici ben après, els lectors de Sagarra no haurien pogut constatar que des del primer llibre publicat el seu missatge poètic restà concretat i perfilat amb una precisió vigorosa i amb unes característiques personals ben sòlides.

Lluís Bonada